

Benátsky kupec

WILLIAM SHAKESPEARE

WILLIAM SHAKESPEARE

Benátsky kupec

William Shakespeare
THE MERCHANT OF VENICE

Introduction, Translation, Epilogue and Commentary

© 2023 by Ľubomír Feldek

Cover design © 2023 by Viera Fabianová

Cover illustration © 2023 by Peter Uchnár

Slovak edition © 2023 by IKAR, a.s.

ISBN 978-80-551-9258-1

SHAKESPEAROVO DIELO

<i>Približný dátum vzniku</i>	HRY	<i>Prvé vydanie</i>	
Pred rokom 1594	EDUARD III. (EDWARD III)	1596	
	HENRICH VI. (HENRY VI) tri časti	fólio 1623	
	RICHARD III.	1597	
	TITUS ANDRONICUS	1594	
	MÁRNA SNAHA LÁSKY (LOVE 'S LABOUR 'S LOST)	1598	
	DVAJA VERONSKÍ ŠLACHTICI (THE TWO GENTLEMEN OF VERONA)	fólio	
	KOMÉDIA OMYLOV (THE COMEDY OF ERRORS)	fólio	
	SKROTENIE ČERTICE (THE TAMING OF THE SHREW)	fólio	
	1594 – 1597	ROMEO A JÚLIA (ROMEO AND JULIET) (pirátske vydanie 1597)	1599
		SEN SVÄTOJÁNSKEJ NOCI (A MIDSUMMER NIGHT 'S DREAM)	1600
RICHARD II.		1597	
KRÁL JÁN (KING JOHN)		fólio	
BENÁTSKY KUPEC (THE MERCHANT OF VENICE)		1600	
1597 – 1600		HENRICH IV. (HENRY IV) prvá časť	1598
	HENRICH IV. (HENRY IV) druhá časť	1600	
	HENRICH V. (HENRY V) (pirátske vydanie 1600)	fólio	
	VEĽA KRIKU PRE NIČ (MUCH ADO ABOUT NOTHING)	1600	
	VESELÉ PANIE Z WINDSORU (THE MERRY WIVES OF WINDSOR)		
	(pirátske vydanie 1602)		

SHAKESPEAROVO DIELO .....

	AKO SA VÁM PÁČI (AS YOU LIKE IT)	fólio
	IULIUS CAESAR (JULIUS CAESAR)	fólio
	TROILOS A KRESSIDA (TROILOUS AND CRESSIDA)	1609
1601 – 1608	HAMLET (pirátske vydanie 1603)	1604
	TROJKRÁĽOVÝ VEČER (TWELFTH NIGHT)	fólio
	OKO ZA OKO (MEASURE FOR MEASURE)	fólio
	KONIEC VŠETKO NAPRAVÍ (ALL'S WELL THAT ENDS WELL)	fólio
	OTHELLO	1622
	KRÁĽ LEAR (KING LEAR)	1608
	MACBETH	fólio
	TIMON ATÉNSKY (TIMON OF ATHENS)	fólio
	ANTONIUS A KLEOPATRA (ANTONY AND CLEOPATRA)	fólio
	CORIOLANUS	fólio
Po roku 1608	PERIKLES (PERICLES) (vynechané z fólia)	1609
	CYMBELIN (CYMBELINE)	fólio
	ZIMNÁ ROZPRÁVKA (THE WINTER'S TALE)	fólio
	BÚRKA (THE TEMPEST)	fólio
	HENRICH VIII. (HENRY VIII)	fólio
	DVAJA URODZENÍ PRÍBUZNÍ (THE TWO NOBLE KINSMEN) (v spolupráci s Johnom Fletcherom, vynechané z fólia)	1634

BÁSNE

Dátum vzniku neznámy	VENUŠA A ADONIS (VENUS AND ADONIS)	1593
	ZNÁSILNENIE LUKRÉCIE (THE RAPE OF LUCRECE)	1594
	SONETY (SONNETS)	1609
	MILENKIN NÁREK (A LOVER'S COMPLAINT)	1609
	FÉNIX A HRDLIČKA (THE PHOENIX AND THE TURTLE)	1601

O WILLIAMOVI SHAKESPEAROVI

William Shakespeare sa narodil v „srdci Anglicka“, v Stratforde-upon-Avon, ako najstarší syn Johna Shakespeara a Mary Ardenovej. Jeho ctitelia sa utvrdzujú v presvedčení, že to bolo 23. apríla 1564, v deň svätého Juraja, patróna Anglicka, keď podľa miestnej pranostiky sa rok čo rok rozospieva prvý stratfordský slávik. Faktom však ostáva, že presne poznáme iba dátum, keď ho – 26. apríla – pokrstili. Jeho otec, povoláním garbiar a rukavičkár, patril k najvplyvnejším občanom Stratfordu. Matka bola dcéra Roberta Ardena z Wilmcote.

V decembri 1582 sa Shakespeare oženil s Anne Hathawayovou, dcérou farmára zo Shottery neďaleko Stratfordu. Bola od neho o osem rokov staršia. Ich prvé dieťa Susannu pokrstili 6. mája 1583 a dvojčatá Hamneta a Judith 22. februára 1585.

Inak o tomto stratfordskom období Shakespeareovho života vieme málo. Traduje sa, že bol istý čas učiteľom. Iná legenda hovorí, že musel utiecť z rodného mesta, pretože pytliačil a dostal sa do nemilosti miestneho zemepána sira Thomasa Lucyho.

Až dvadsaťosemročný Shakespeare začína po sebe zanechávať viacej stôp.

Vieme, že opustil rodinný kozub a dal sa k divadlu, pretože v marci 1592 sa už hrala v londýnskom divadle Rose (Ruža) hra *Harry VI* – čo bola zrejme prvá časť *Henricha VI*.

V jeseni 1592 spisovateľ Robert Greene varoval v posmrtné publikovanom pamflete pred kýmisi, kto si namýšľa, že sa môže stať jediným *scénotrasom* v krajine. To *the only Shakespeare scene in a country* je zrejme narážka na Shakespeareovo priez-

visko – prvá zmienka o našom dramatikovi, ktorý už od začiatku svojej kariéry budí žiarlivú pozornosť.

Viac však v nasledujúcich rokoch na seba upozornil ako básnik. V roku 1593 publikuje básnickú skladbu *Venuša a Adonis*, ktorá sa v krátkom čase dočkala deviatich vydaní, a v máji 1594 vychádza jeho druhá básnická skladba *Znásilnenie Lukrécie*. Obe sú venované grófovi Southamptonovi. To, že Shakespeare dočasne uprednostňoval poéziu, súviselo isto aj s tým, že morová epidémia obmedzila činnosť divadiel.

V jeseni 1594, keď bolo po epidémii, znovu sa utvárajú divadelné súbory.

Shakespeare, člen aj podielnik Lord Chamberlain's Men (Spoločnosti lorda komorníka), vtedy už vyniká nielen ako herec, ale aj ako dramatik. Je už autorom trojdielnej hry *Henrich VI.* a nasledujú *Richard III.*, *Titus Andronicus*, *Dvaja veronskí šľachtici*, *Márna snaha lásky*, *Komédia omylov* a *Skrotenie čertice*.

Čoskoro potom vychádza spod jeho pera aj „najsmutnejší príbeh všetkých čias“ – hra *Romeo a Júlia*. O ďalšie úspechy sa mu postarajú hry *Sen svätotójskej noci*, *Richard II.* a *Benátsky kupec*.

V roku 1596 zomrel Shakespearov syn Hamnet. Aj keď sa zdá, že Shakespeare nebol stvorený pre rodinný život, shakespearovskí bádatelia sa domnievajú, že ho k rodine stále viazalo silné puto a – hoci sa za jeho čias museli rodičia vyrovnávať so smrťou detí častejšie než my – smrť 11-ročného dieťaťa ho hlboko zasiahla: stopy tohto zážitku sa dajú najst' aj v jeho diele.

Dvojdielnu hru *Henrich IV.* píše Shakespeare v rokoch 1597 – 1598.

V roku 1597 sa jeho herecká spoločnosť, v súvisе s problémami okolo divadla Theatre (Divadlo), sťahuje o dom ďalej – do divadla Curtain Theatre (Dvorec).

Na Vianoce 1598 dôjde k rekordne rýchlej demontáži divadla Theatre. Na južnom brehu Temže má do pol ro-

---

ka vzniknúť nové divadlo: bude sa volať Globe (Zemeguľa) a Shakespeare bude jeho spoluvlastníkom.

Je to teda už zámožný muž, o čom svedčí aj fakt, že v roku 1596 kúpil New Place (Nové sídlo), veľký dom v centre rodného Stratfordu.

V tom čase jeho najpopulárnejšie hry už začínajú vychádzať aj tlačou. Niekedy sú to i tzv. pirátske vydania, publikované bez autorovho súhlasu.

Krátko pred otvorením divadla Globe završuje Shakespeare cyklus hier o „vojne ruží“ hrou *Henrich V.* Nasledujú hry *Ako sa vám páči*, *Iulius Caesar*, *Troilos a Kressida*, *Veselé panie z Windsoru*, *Hamlet* a *Trojkráľový večer*.

24. marca 1603 umiera kráľovná Alžbeta a končí sa tudorovská éra. Na trón nastupuje Jakub I. z rodu Stuartovcov, ale divadlo má aj naďalej dostatok oficiálnej priazne. Jakub I. dokonca prijíma Shakespearov súbor do kráľovských služieb: odteraz sa budú volať King's Men (Kráľova spoločnosť) a často budú účinkovať priamo na kráľovskom dvore.

Z tohto obdobia pochádzajú Shakespearove komédie *Koniec všetko napraví* a *Oko za oko*, po ktorých nasledovali tragédie *Othello*, *Macbeth* a *Kráľ Lear*. Dva razy sa ešte Shakespeare vrátil aj k antike: v hrách *Antonius a Kleopatra* a *Coriolanus*.

Od roku 1608 však už píše menej. Spomeňme najmä hry *Perikles*, *Cymbeline*, *Zimná rozprávka*, *Búrka* a *Henrich VIII.* Prosperov epilóg v *Búrke*, ktorý odznel v roku 1611 aj na kráľovskom dvore, niektorí bádatelia pokladajú za Shakespearovu rozlúčku s divadlom. Vie sa však, že ešte spolupracoval s Johnom Fletcherom (1579 – 1625) na niekoľkých hrách pre divadlo Blackfriars (U Čiernych bratov), otvorené v roku 1608 ako druhá scéna King's Men.

Na posledné štyri roky života sa Shakespeare uchýlil do Stratfordu-upon-Avon. Dôvody jeho utiahnutosti v tomto období sú nejasné. Vyskytli sa aj dohady, že bol zranený a zo-

havený pri požari divadla Globe (29. júna 1613), a preto sa už ani nepodiela finančne na jeho obnovu. Zdá sa, že svoje spoluvlastnícke podiely v oboch scénach predal – vysvetľovalo by to, prečo sa o nich nezmieňuje v testamente. Testament diktuje 25. marca 1616. Najštedrejší je k rodine staršej dcéry, vydatej za lekára Johna Halla. Manželka mala zdediť iba druhú najlepšiu posteľ.

Ďalšie nepotvrdené dohady hovoria, že Shakespeare žil v ústraní aj preto, lebo sa niečoho alebo niekoho obával. Bol ťažko chorý? Nie je vraj vylúčené ani to, že zomrel na následky otravy.

V každom prípade je pravdepodobné, že svoju smrť očakával, pretože zomrel v rodnom meste krátko po nadiktovaní testamentu – 23. apríla 1616.

Jeho smrti vraj mohla predchádzať bujará oslava narodenín s priateľmi Michaelom Draytonom a Benom Jonsonom. Keby bol Shakespeare abstinent, ťažko by vytvoril také skvelé postavy pijanov, ako boli páni Toby Belch a Andrew Aguecheek v *Trojkráľovom večere* alebo Falstaff – tak či tak musíme aj túto historku zaradiť iba medzi shakespearovské legendy.

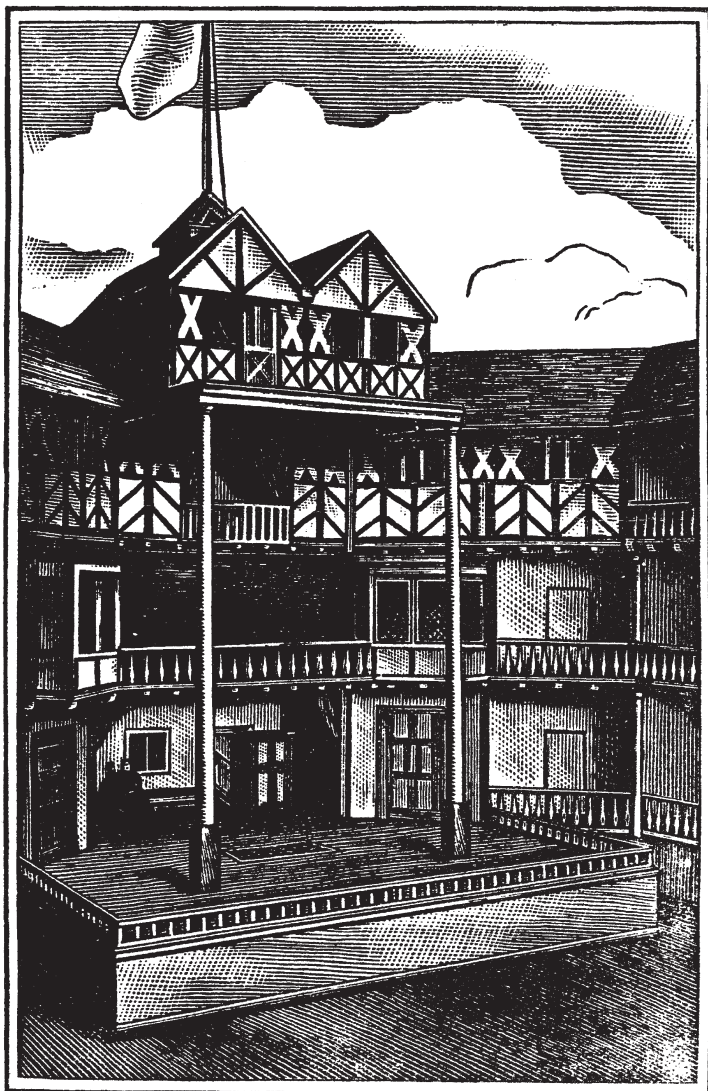
Pochovaný je v priestore pred hlavným oltárom Kostola Svätej Trojice. Na náhrobnom kameni – kópii, ktorá v polovici 18. storočia nahradila originál – je vytesaný epitaf:

*Good friend, for Jesus' sake forbear
To dig the dust enclosed here.
Blest be the man that spares these stones
And curst be he that moves my bones.*

*Priateľ môj, pre Kristove rany, nevykop
nikdy prach, ktorý skrýva tento hrob.
Kto kameň zachová, nech Boh ho omilostí,
a nech je prekliaty, kto pohne moje kosti.*

Každý, kto navštíví tento hrob, si na ňom všimne čerstvé kvety – ustavične ich tam kladú obdivovatelia Shakespearovho umenia z celého sveta. Busta vo výklenku na severnej stene, ktorú sem umiestnili čoskoro po jeho smrti, nám – azda – prezrádza jeho podobu. Shakespeare človek zostáva postavou dosť záhadnou. Zachovalo sa po ňom iba pár záznamov v matrikách a iných úradných dokumentoch, pár riadkov rukopisu a niekoľko podpisov na obchodných zmluvách. Práve to sú oporné body striedmej chronológie jeho životopisu. Jeho nezničiteľnou stopou je predovšetkým jeho dielo.

O ALŽBETÍNSKOM DIVADLE

Začiatok éry alžbetínskeho divadla sa najčastejšie spája s otvorením prvého verejného divadla – bolo to Theatre (Divadlo, 1576 – 1598). Postavil ho herec (pôvodným povoláním tesár) James Burbage za hradbami mesta medzi Finsbury Fields a cestou z Bishopsgate do Shoreditch Church. Bolo to mimo právomoci londýnskej mestskej rady a tým činom divadelní umelci nadobudli ešte väčšiu slobodu, než im dávala licencia kráľovnej Alžbety. Dobrá myšlienka mala nasledovníkov – a v Londýne začali vznikať ďalšie divadlá: napríklad Curtain Theatre (Dvorec, 1577 – 1625) alebo Rose Theatre (Ruža, 1587 – 1606). Keďže alžbetínske divadlo nepoznalo oponu, nie je preklad názvu Curtain Theatre taký jednoduchý, ako sa na prvý pohľad zdá. Náš preklad sa opiera o teóriu, že názov divadla bol odvodený od jeho architektúry. V odbornej literatúre sa však vyskytujú aj preklady Medzivalie, Na valoch – tie vychádzajú z názoru, že názov divadla sa vzťahuje na miesto, kde stálo.

Alžbetínske herecké spoločnosti, zvyknuté hrať na rôznych javiskách, tak na nádvorí niektorého šľachtického sídla ako v hostinci, sa konečne dožili aj domovských scén. Hereckú spoločnosť tvorilo zvyčajne 10 až 15 dospelých hercov – všetci bývali jej členmi a väčšinou aj podielníkmi. K nim patrili ešte traja-štyria chlapi a pár platených sluhov. Najslávnejšiu hereckú spoločnosť Lord Chamberlain's Men (Spoločnosť lorda komorníka), ktorej členom i podielníkom bol aj Shakespeare, viedol Richard Burbage, syn Jamesa Burbagea. S jeho menom je spojené aj divadlo Globe (Zemeguľa, 1599 – 1613 a po požiarí 1614 – 1644), ktoré postavil (asi pre 3 000 divákov) z materiálu

demontovaného divadla Theatre. Pre Richarda Burbagea písal Shakespeare svoje najväčšie tragické úlohy. Dôležitým členom spoločnosti bol aj clown. Od roku 1594 do roku 1600 bol klauonom spoločnosti Will Kempe (v hre *Romeo a Júlia* hral Petra), potom ho vystriedal Robert Armin. Šancu dostať sa na alžbetínske javisko však nemala nijaká žena – všetky ženské úlohy hrali muži.

Shakespeare napísal väčšinu hier pre verejné divadlo. Divadlá boli zvyčajne kruhové alebo polygonálne, s priemerom zhruba od 20 do 30 metrov. Spravidla tri podlažia galérií mávali výhľad na dvor alebo parter pod holým nebom. Nad javiskom alebo vedľa neho boli aj lôže pre lepších divákov. Vyvýšené javisko vybiehalo do nezastrešeného hľadiska, aby mali herci kontakt s publikom. Zadnú stenu s dvoma dverami a k nej priľahlú časť javiska i galérie chránila trstinová strecha – po požiaroch dostávala prednosť šindľová. Strecha, ktorú uprostred niesli dva oporné stĺpy, mala ešte nadstavbu so strojovňou, nad ktorou – keď sa hralo – viala zástava divadla. Za zadnou stenou boli šatne. Podľa potreby hralo všetko, čo tvorilo stavbu divadla. Alžbetínske divadlo bolo predovšetkým divadlom básnika a herca – nepotrebovalo teda kulisy. Konkrétne orientačné informácie obsahoval text, na javisku bolo podstatné iba to najvšeobecnejšie vpravo a vľavo, hore a dole, vzadu a vpredu. A podľa potreby sa nachádzali postavy raz vonku a raz dnu, alebo vonku aj dnu súčasne. Neskorších editorov to vyrušovalo a podsúvali knižne vydávanému Shakespeareovi presnejšie situačné údaje („na ulici“, „vyšplhá sa na múr a zoskočí do záhrady“, a pod.). Moderná edičná prax sa však usiluje pridržať čo najviac shakespeareovského východiska. Najväčší básnik divadla, ktorý vie niekoľkými slovami hravo postaviť aj zrucať akúkoľvek javiskovú ilúziu, nepotrebuje našu dodatočnú pomoc.

Pri pohľade na drevorytinu R. J. Beedhama na s. 10, na ktorej je zobrazené divadlo Globe podľa rekonštrukcie J. C. Adamsa, si

---

každý čitateľ môže predstaviť, v akých situáciách sa pohybovali alžbetínski herci.

V súlade s tým prekladáme aj slovo *enter* slovom *vystúpiť*. Lepšie to zodpovedá nástupu postáv na vysunuté shakespea-rovské javisko. (K iluzívnejšiemu javisku inklinujúci prekladatelia majú radšej slovo *vstúpiť*.) Z rovnakej príčiny – ak nám editor dá na to príležitosť – *scene* prekladáme ako *výstup*. To slovo sa kedysi u nás bežne používalo, až neskôr ho nahradilo slovo *obraz*. Vraciame sa k nemu, veď pre Shakespeara je ako stvorené – no slúži nám len na označenie editorských prínosov v zátvorkách. Shakespeare sa ani s problémom členenia svojich hier veľmi netrápil a popri slove *enter* vystačil väčšinou so slovíčkami *exit* (*odíde*) alebo *exeunt* (*odídu*). Dôslednejšie členenie na dejstvá a výstupy sa objavuje až v neskorších knižných vydaniach.

O HRE BENÁTSKY KUPEC

Najstarší známy text tejto Shakespearovej hry je kvartové vydanie z roku 1600, nesúce názov *The most excellent Historie of the Merchant of Venice*. Informáciu o jej existencii však priniesol Stationars – Register už 22. júla 1598. Za jej tri hlavné východiská považujú bádatelia nezachovanú hru *Žid* (*The Jew*), prvý príbeh štvrtého dňa z knihy Giovanniho Fiorentina *Hlupák* (*Il Pecorone*, 1558) a anonymnú kramársku pieseň *Gernutus*. U Fiorentina nájdeme nielen príbeh o libre mäsa, ale aj postavy židovského finančníka a dámy z Belmontu. Hoci anglický preklad *Hlupáka* vyšiel až v roku 1632, je možné, že v rukopise koloval a teda aj do Shakespearových rúk sa mohol dostať už oveľa skôr. No Fiorentinove postavy sa nevyrovnajú Shakespearovým – najmä Shylock je podľa názoru odborníkov originálny výtvor anglického básnika.

Dátum vzniku hry sa nedá určiť celkom presne. Editor John Russel Brown sa domnieva, že mohla vzniknúť v ktorýkoľvek z rokov 1596, 1597 alebo 1598.

Dátum jej dokončenia pomáha spresniť jeden z veršov prvého výstupu – Salerio sa v ňom zmieňuje o lodi, ktorá sa volá Andrew. Admirálska španielska loď s takýmto menom sa stala predmetom pozornosti v roku 1596, keď ju Angličania ukoristili pri výprave do Cádiz. Ak práve táto udalosť vnukla Shakespearovi nápad, ako má pomenovať loď vo svojej hre, potom *Benátskeho kupca* nedokončil skôr ako v roku 1596.

Ako dátum prvého uvedenia hry na scéne je zaznamenaný 10. február 1605 – uviedla ju Spoločnosť lorda komorníka.

Staršie korene má príbeh hry. Tie najstaršie môžeme hľadať v staroveku: už tristo rokov pred naším letopočtom nájdeme podobný príbeh v indickom epose *Mahábhárata*. Západná kultúra je mladšia – podobné príbehy ponúkajú *Cursor Mundi*, *Gesta romanorum* či iné literárne pamiatky z 13. storočia.

Názov hry zväzda k tomu, aby sme za ním videli postavu Shylocka. Vzťahuje sa však na postavu Antonia.

Shakespeare rád používa tzv. hovoriace mená a prekladatelia ich zvyčajne substituujú menami, ktoré prehovorí aj v cieľovom jazyku. Také meno má aj Shylock – v slovenčine by sme ho mohli nazvať aj Bdelobradáčom – zbavovať ho anglického mena, ktoré sa v priebehu storočí stalo pojmom, by však bolo nezmyselné počínanie, Shylock musí aj v preklade ostať Shylockom. Keďže hra sa odohráva v Taliansku, niektorí prekladatelia pravopis mien potaliančujú. Naš preklad sa však stotožňuje s tými, ktorí to nerobia, a ponecháva mená v podobe, v akej ich nachádzame u Shakespeara. Meno Launcelot vyslovujú Angličania dvojslabične (Lanslt). Keby však slovenským hercom viac vyhovovala trojslabičná výslovnosť (Lanselot), môžu jej dať prednosť.

Rýmovaných veršov vzniklo v našom preklade viac než v origináli, je to badateľné najmä pri čítaní. Pri javiskovej realizácii však text plynulo prechádza z verša do verša, čo počuteľnosť rýmov oslabuje. Svoj efekt, rovnako v origináli ako v preklade, si zachovávajú rýmy v pointách.

L. F.

WILLIAM SHAKESPEARE

BENÁTSKY KUPEC

OSOBY

BENÁTSKY DÓŽA		
MAROCKÝ PRINC	}	Portiini nápadníci
ARAGÓNSKY PRINC		
ANTONIO,		benátsky kupec
BASSANIO,		jeho priateľ a Portiini nápadník
GRATIANO		
SALERIO	}	Antoniovi a Bassaniovi priatelia
SOLANIO		
LORENZO,		zaľúbený do Jessicy
SHYLOCK,		Žid
TUBAL,		Žid, Shylockov priateľ
LAUNCELOT GOBBO,		klaun, Shylockov sluha
STARÝ GOBBO,		Launcelotov otec
LEONARDO,		Bassaniov sluha
BALTAZÁR	}	Portiini sluhovia
STEFANO		
PORTIA,		dedička Belmontu
NERISSA,		jej komorná
JESSICA,		Shylockova dcéra

Benátski šľachtici, Súdni úradníci, Žalárnik, Sluhovia a Družiny.

SCÉNA: Benátky a Portiino sídlo v Belmonte

[PRVÉ DEJSTVO]

[1. výstup – *Benátky.*]

Vystúpia ANTONIO, SALERIO a SOLANIO.

ANTONIO. Čímsi som zronený – no neviem čím.
Aj vás tou zronenosťou poznačím.
Z čoho sa skladá, kde sa vzala tá
čudná a nezmyselná clivota,
netuším.

No celkom rozum pomútila mi.
Kto vlastne som, sám sebe neznámy?

SALERIO. Myseľ vám stále blúdi na mori,
kde vzdúvajú sa plachty vašich lodí,
tých boháčov, čo vládnu nad vodami
tak ako morskí feudáli, ktorým
trocháři z biednych plavidiel sa musia
ukláňať, keď len mávnu nad nimi
tie vaše krídla z ľanového plátna.

SOLANIO. Keby som riskoval tak ako vy,
ja by som tiež bol z toho nervózny.
Pýtal by som sa stebiel na dobrý
vietor a pátral by som na mapách
po prístavoch, no len čo by mi zišli
na um aj útesy a stroskotania,
čo môžu všetko zmaríť – tiež by som
zosmutnel.

SALERIO. Ja – keď iba začnem fúkať